

Barbara Krzemieňská, Břetislav I., Melantrich, Praha 1986, 353 str., 40 obr. příloh, 16 str. ukázek z pramenů

Česká právní historie byla v osmdesátých letech několikrát poučena i inspirována bohatou literární produkcí o období raně feudálních českých dějin (a v této souvislosti si měla možnost uvědomit i jistý vlastní dluh vůči tomuto dějinnému úseku), kterou postupně přinesla domácí historiografie.¹ Vedle řady drobnějších příspěvků, bylo tu mnoho cenného vykonáno především v řešení chronologických otázek.² V této souvislosti se předmětem opětovného posouzení staly některé hagiografické prameny z hlediska doby vzniku a filiačních vazeb. Podána byla též rozsáhlá syntéza interdisciplinární povahy,³ úspěšně se rozvinulo vydávání periodika, věnujícího se zveřejňování výsledků bádání o starším období feudalismu,⁴ ba dokonce - po dlouhých letech - jsme zaznamenali interdisciplinární diskusi vedenou na stránkách ČsČH právě o otázkách tohoto úseku našich dějin.⁵

V recenzované práci je předkládán odborné i širší veřejnosti (edice Odkazy pokrokových osobností naší minulosti) další významný výsledek domácí medievistiky, biografická monografie o nejvýraznější osobnosti na knížecím stolci raně feudálního českého státu.

Jak se žel nezdá, stává, vydání knihy se uskutečnilo v dlouhém odstupu od okamžiku odevzdání rukopisu, který byl dokončen dříve (počátek r. 1978 - viz str. 9), než se do rukou čtenářů dostala literatura souhrnně charakterizovaná úvodem. Nic to však nemění na skutečnosti, že výsledek autorčina studia byl i v řadách právních historiků "dychtivě" očekáván, jak uvedl akademik V. Vaněček,⁶ když referoval o jedné z několika studií B. Krzemieňské, jež jí byly jistě přípravou a východiskem k této knize.

Výklad o osobnosti Břetislavově, jeho životě a vládě, je v ní veden v širokých prostorových i časových souvislostech. Jeho jádrem je podrobný rozbor českých politických událostí, prováděný v rozsáhlém kontextu politického dění střední a středovýchodní Evropy; téměř každá prameny doložená událost na českém území, téměř každý čin přemyslovských vládců je popisován, analyzován a hodnocen v průběžné konfrontaci s tímto děním v Římskoněmecké říši, Polsku, Uhrách, v některých případech i jinde (Kyjevská Rus, Papežský stát). Vytrvale aplikované hledání motivů, souvislostí a podmiňujících příčin mezi zahraničněpolitickými událostmi a konkrétním jevem v Čechách, v základě jistě metodologicky správné, se však místy jeví až na samé hranici průkazně možné kauzality, zvláště přihlédneme-li k tehdejšímu komunikačním možnostem. (Odkazy na dobrou výzvědnou službu panovníků středovýchodní Evropy nejsou přesvědčivé.)

Líčení české politické historie počíná v devadesátých letech 10. století a je vedeno detailně do Břetislavovy smrti; stručněji jsme zpravováni i o osudech jeho potomků, přibližně do konce 11. století.

Tento prostorový a časový rámec vymezuje obsah (vedle Úvodu a Závěru) XII. kapitol, z nichž čtyři jsou věnovány období před Břetislavovým nastolením za českého knížete. Zabývají se složitými lety českého státního útvaru na přelomu tisíciletí (I), trvalým připojením Moravy k němu (II), sňatkovou politikou Přemyslovců (III) a rehabilitací Oldřichovy vlády a Břetislavovým správcovstvím Moravy (IV). Zbylých sedm kapitol se zaměřuje na léta Břetislavova panování. Rozebírají jeho cestu na trůn (V),

nejdůležitější vojensko-politickou akci - výpravu do Polska a její závažné mezinárodní konsekvence (VII-VII), následný konflikt s císařem Jindřichem III. a jeho vyústění (VIII-X) a závěrem podávají přehled o Břetislavově poměru k Polsku a jeho expanzivních snahách směrem na uherské území (XI).

Autorka se v nich osobitě vyjadřuje k řadě komplikovaných, sporných nebo otevřených problémů tohoto období české minulosti. U některých, kde mínění není jednotné nebo není ustáleno, shrnuje a rekapituluje dosavadní názory, jindy přejímá některou z variant, aniž by se o ostatních zmiňovala (např. neuvažuje o jiné možnosti příbuzenství Boleslava III., Jaromíra a Oldřicha než o bratrovském poměru pokrevním, ač je tato alternativa možná opravdu jen teoreticky). Při formulaci navrhovaných nových řešení nebo korekcí v doposud obecně přijímané chronologii je velmi uvážlivá, argumentaci důkladně a všestranně promýšlí.

Krzemieňská přichází s návrhem na ustálení nového datování některých událostí první pol. 11. století (únos Břetislavovy pozdější manželky Jitky ze Schweinfurtu r. 1021, smrt biskupa Hyzy r. 1031, první výprava Břetislavova do Uher r. 1031, smrt Boleslava III. asi r. 1034, smrt Jaromíra r. 1035), čímž vlastně dovršuje před nedávnem započatou revizi dosud vžitě Novotného časové přímky raně feudálních českých dějin. Předkládá též náměty odlišného výkladu některých nejednoznačných míst pramenů nebo nově zjištěné či vykombinované časové posloupnosti a přičinnosti konkrétní faktografie. Posunuje kupř. okamžik dobytí Moravy Boleslavem Chrabrým na konec r. 1002, odmítá mínění, že začátkem roku 1003 se stal nakrátko knížetem Jaromír, sňatek Oldřicha a Boženy klade "někdy před r. 1002", zpřesňuje datování trvalého připojení Moravy k českému státu na r. 1019. Domněnku, že by Oldřich přijal podruhé Čechy v léno r. 1024 po změně panovníka v Římskoněmecké říši (po Jindřichovi II. Konrád II.) považuje za neodůvodněnou, nabízí vlastní výklad příčin roztržky Oldřicha s posledně jmenovaným panovníkem; z let Břetislavovy vlády vysvětluje např. proč se Kosmas mylí, když uvádí, že české vojsko vyvrátilo při polské výpravě Krakov, výpravy do Uher roku 1031 a 1042 spojuje s tamní nástupnickou otázkou, jen za pomluvu označuje Kosmův údaj, byť příčinu pomluvy nevysvětluje, že Břetislavova manželka Jitka byla synem Spytihněvem na sklonku života vypuzena do Uher a provdala se za tamního krále Petra atd.

Ač autorka jistě velmi pečlivě kontrolovala skloubení textu, především v místech, kde se vrací k událostem, o nichž bylo podrobně hovořeno dříve, nebo kde se předznačuje jejich teprve následující rozbor - přehlednost měly v tomto směru zajistit odkazy na příslušné předchozí nebo následující stránky - nepodařilo se jí vyvarovat drobné nepřesnosti. Nejdříve (str.29) je popřeno, že by se Jaromír na počátku r. 1003 stal českým knížetem, "tzn., že by byl zvolen a nastolen" (str.30), ale o dvě stránky dále (str.32) se píše, že byl "nejspíše jen zvolen, ne však nastolen."

Je zcela v intencích tradičních hodnocení, že vláda Břetislava Břetislava I. se v práci jeví jako téměř protikladný kontrast předchozích čtyř desetiletí v dějinách českého státního útvaru. Tato složitá léta, počínající územním ztenčením českého státu v posledním desetiletí 10. stol., bohatá na politické zvraty (mezi lety 999 - 1035 se změnila devětkrát situace na trůně), na zásahy jiných států do vnitřních českých poměrů, provázená oslabením knížecí moci v důsledku vnitřních konfliktů s domácí nobilitou, jsou pak označovány za krizi českého státu.⁷ Na první pohled logické a věcně odpovídající použití pojmu má však, myslím, určitá úskalí. Nehledě na to, že odlišení příčin od projevů to-

hoto krizového stavu neplyne z textu jednoznačně, museli bychom pro plně odůvodněné použití tohoto pojmu předpokládat předchozí vnější i vnitřní stabilitu českého státního útvaru, kterou by mohl dosáhnout při naplnění všech znaků, jimiž se stát liší od nestátní (tedy předstátní) formy organizace společnosti. A to o českém státě, aniž by se na tomto místě bylo možno pouštět do zevrubného rozboru, říci zřejmě nelze. Všimněme si jen tehdejšího státního území a jeho integrity. Trvalým předpokladem uplatnění státní suverenity (suverenity) je teritorialita.⁸ Tento rys však u tehdejšího českého státu v úplnosti postrádáme. Ještě v předvečer libického vraždění (r.995) nekontrolují Přemyslovci východní a asi ani jižní část Čech, tedy přirozené územní meze, v nichž by se státní moc mohla projevovat, aniž by se srazila s jinou takovou mocí. Nabízí se otázka; otázka jistě ne nijak nová, ale oprávněná: zda likvidace slavníkovské enklávy není spíše projevem státoprvního progresu než projevem krizového úpadku?

Rovněž ztráta území Míšeňska, Malopolska (s Krakovem), podstatné části Slezska a dočasně i Moravy, nejeví se jako proces rozpadu "českého dědictví". Tato území jistě do okamžiku odtržení pevně s jádrem českého státu nesrostla. Mohla být sice vojensky kontrolována a snad i zpoplatňována, ale rozhodně ne plně politicky ovládána. Není jistě náhodné, že v následujících letech se tam státní moc střídala někdy i vícekrát. Tato území byla ještě dlouho předmětem prakticky nepřetržitého expanzivního zájmu, což dokládá nerespektování jedné státní moci druhou v tomto prostoru. Právě to nelze říci o jádrech střetávajících se útvarů, kde je moc státu (dynastie) plně druhou mocí (dynastií) respektována, což je v soudobém právním vědomí přetvářeno v obecně respektovanou normu, že vlastník státního území nemůže jinému obdobnému vlastníkovu jeho území a vládu v něm odejmout. Až na jedinou výjimku, která vlastně pravidlo potvrzuje. Boleslav Chrabrý dosedá sice na český trůn, ne však proto, že je panovníkem polským, ale protože je přemyslovským příbuzným. Vůči jiným částem českého státu, která jsou jaksi "extra courtem" se necítí být ničím vázán a nemá potřebu legitimitu záborů odůvodňovat.

V hierarchii příčin krize českého státu ("krize politické moci," str.22; "krize mocenské struktury," str.52) jsou akcentovány polsko-říšské konflikty, trvající od přelomu tisíciletí až do r. 1018, v nichž český stát je často prostorem a často i obětí střetu, i když díky lenní věrnosti vojensky musí pomáhat Římskoněmecké říši.

Možná, že kdyby nebyla zeslabena motivace polských zásahů do českých problémů, spočívající v restituci, resp. pomstě Slavníkovců (samozřejmě jako součást zahraničně politické koncepce upevnění východních hranic Polska), nejevily by se vnitřní poměry české jako nutně krizové, ale spíše státoprvné, což je po ústupu polského tlaku zjevnou skutečností. Proto je možné, domnívám se, interpretovat události přelomu 10. a 11. století jako složitý, ale jen dílčí úsek celkově pozitivně vyvíjejícího se státoprvního procesu. Vyplývá z toho logická otázka: zda k završení etatizace společnosti na našem území nedochází právě až za vlády Břetislavovy? Ostatně tento názor byl už též vysloven.⁹

Za "počátek konce krize" je označen převrat Břetislavova otce Oldřicha (r.1012). Pertie jemu věnovaná si klade za cíl rehabilitaci jeho osobnosti i vlády, což obojí v pramenech, tak vesměs i v pracích historiků bylo posuzováno výrazně negativně. Ve výpočtu kladných hodnot jeho působení má určující význam - alespoň ve vztahu k Břetislavovi - vojenský výboj na Moravu a její trvalé připojení k českému státu, což je asi oprávněně hodnoceno jako nejvýznamnější událost v českých dějinách raného středověku a zajištění kontinuity vlády dynastie - tedy konkrétně prosazení právě nástupnictví

Břetislavova přes jeho ordinerní původ (matka Božena zřejmě selka, manželka Křesinova), To spolu s dalšími klady vedlo autorku k tomu, aby spatřovala v jeho panování "opravdový zvrat v osudech českého státu" a dramatický a v mnohém rozporuplný závěr jeho vlády považovala za "epilog" předchozí krize, v němž se mnohem důrazněji než regresivní, projevují pozitivně perspektivní prvky, které jsou "příznaky obrody státu."

Každý kdo jen trochu chápe obtížnost rekonstrukce životních osudů osobnosti 11. věku, o níž je zachován jen velmi omezený okruh pramenů, navíc část z nich není příliš spolehlivá, musí ocenit velké autorčino úsilí zaměřené na co nejpřesnější a nejobsažnější zjištění Břetislavova životního itineráře. Kombinací výpočtu a dedukce Krzemieňská dospívá k závěru, že k jeho narození došlo "nejpozději před polovinou r. 1002, spíše poněkud dříve." Žil patrně s matkou v ústraní někde v Čechách. Není známo, zda jej tehdejší okolí považovalo za nemanželského nebo jen za dítě z nerovného sňatku. Předpokládá se též, že žil trvale "po otcově boku", od okamžiku co se tento zmocnil trůnu. Je velmi pravděpodobné, že došlo k jeho formálnímu uznání za legitimního potomka, což se mohlo odehrát někdy kolem r. 1014. Krátce po dobytí Moravy dostal toto území do správy. Roku 1021 unesl Jitku ze Schweinfurtu; pojal ji za manželku a ze svazku se narodilo 5 synů (Spytihněv nar. 1031, Vratislav II., Konrád I. /nar. 1035 ?/, Jaromír a Ota). Moravu spravoval až do svého knížecího nastolení, s možnou krátkou výjimkou od jara do konce r. 1034, kdy jej otec vypudil neznámo kam. Z Moravy koná svoji první vojenskou výpravu do Uher (r. 1031). Další samostatně vedené směřují tímto směrem v r. 1044 a 1055, společně s Jindřichem III. v r. 1042 a 1051. Na počátku roku 1035 došlo k jeho zvolení a nastolení na český knížecí stolec. Ještě téhož roku se podílel na vojenském tažení proti Luticům. V roce 1039 proběhla jeho polská výprava a translace ostatků sv. Vojtěcha. V dalších dvou letech je ve válečném konfliktu s Jindřichem III. (r. 1040 vítězném, r. 1041 prohraném). V říjnu r. 1041 přijímá od Jindřicha III. český stát v léno. V roce 1050 ztratil vratislavské Slezsko; ztráta byla kompenzována r. 1054 stvrzením polského ročního tributu. Umírá 10. ledna 1055 na chrudimském hradě.

A jaké je hodnocení této stručně nastíněné životní bilance?

Tradiční - tedy jednoznačně pozitivní. Příznivý obraz osobně charakterových i vladařských kvalit Břetislava, jak jej nabízejí prameny, je podkladem pro obdobné hodnocení autorčino. Je i pro ni mužem vynikajících kvalit, nesporného nadání, vojenských a vojevůdcovských schopností. Jeho vláda, v souladu s míněním kronikáře, je "předělem v českých dějinách". Stejně tak jeho panovnická osobnost je svojí mentalitou a způsobem vládnutí na rozhraní dvou etap. Za jeho vlády došlo ke zvratu v české politice. V druhé polovině svého panování se vzdal počátečních požadavků vůči říši a Polsku a plně je kompenzoval účastí na řešení uherské otázky se snahou o zisk Nitranská. Touto orientací zachránil Čechům nezávislost ve smyslu prosazování vlastní vnitřní i vnější politiky.

Pro právní historii je Břetislavovo jméno také synonymem prvního českého panovníka - zákonodárce. Proto nás zajímá, jak ve spisu vyznívají partie věnované státoprávní sféře. Je třeba objektivně říci, že v knize je přiznána odpovídající váha státním a právním institucím. O právu se v ní hovoří častokrát: o právu lenním (str. 302 - považovat je za "rozvinuté" v první polovině 11. století je ale předčasné, to platí o lenním právu jak německém, tak tím spíše českém), několikrát o právu kanonickém (str. 300 aj. - prý se

tehdy stalo "heslem doby"), též o "primitivním mezinárodním právu" a konečně častokrát o právních obyčejích, zvyklostech i zvykovém právu, existujícím v tehdejší českém státě, tedy o zárodku, z něhož vykryštovalo právo zemské. Ocenit lze, že se těmito pravidlům přiznává odpovídající relevance, která není v pracích historiků - ne právníků vždy samozřejmá. Zcela v souladu s právněhistorickým nazíráním se podařilo vymezit (jako "centrální") postavení panovníka v raně feudálním státním útvaru, rozpoznat prioritní důležitost vzájemných vazeb mezi ním a družinou a podtrhnout klíčový význam právních obyčejů upravujících nástupnictví na knížecí stolec - tedy volby a nastolení - pro stabilitu státu. Rovněž rozbor lenních vztahů mezi českým knížetem (Vladivoj, Jaromír, Oldřich, Břetislav I.) a králem respektive císařem Římskoněmecké říše byl proveden s citlivostí rozpoznávající dílčí formální nuance i rozdílné vnější politické okolnosti jednotlivých případů lenních holdů. Náзор, že k vzniku lenního vztahu tu došlo především pro polský nátlak na český stát, který jej dohnal do náruče říše se zdá ovšem přemrštěný. Další kritické výhrady lze mít jen k drobnostem. Neujasněná zůstala typologie právníké družiny, kdy se autorka - stalo se tak pouze na jednom místě (str. 14) - nedokázala rozhodnout, zda jejími příslušníky jsou vedle družiníků i tzv. "předáci".

Za málo pravděpodobný lze považovat i údaj, že to byl zákoník Lex Baiuvariorum, jež byl na vlastní žádost (r. 1044) o poskytnutí bavorského práva předán Uhrám. Je třeba uvážit, že tato kodifikace z první pol. 8. stol. už není ve čtyřicátých letech 11. stol. zdaleka celá platná ani v Bavorsku a v Uhrách, disponujících navíc v té době poměrně rozsáhlými a relativně čerstvými zákony krále Štěpána, se nedochoval, a ani není známo, že by tam byl kdy nalezen, některý z rukopisů tohoto kodexu.¹⁰

Břetislavovým dekretům vyhlášeným v hnězdenském katedrálním kostele, na něž právní historiem přes veškerou problematičnost, pohlíží jako na první českou souvisle (byť ne autenticky) zachovanou právní památku, věnovala autorka mnoho místa, avšak právní kvalitu jim vůbec nepřiznala. Mimořádnost tohoto aktu, jakoby v duchu kronikářova pera, spatřovala spíše ve vnější dramaticky divadelní atmosféře provázející vyhlášení, než v jeho obsahu. Soudím, že za podstatnější je třeba pokládat to, že v případě hnězdenských statut - tomuto názvu je v knížce dávána přednost - se setkáváme více méně poprvé s otevřenou snahou českého panovníka aktivně ovlivňovat prioritně důležité společenské vztahy. Objektivizuje se v ní potřeba překročit hranice dosavadní knížecí funkce, tj. naplňování pojmů "pax et iustitia" směrem k další roli panovníka - roli zákonodárce. Raně feudální stát nemá žádný právo tvorný orgán, a proto také nemá (s výjimkou dlouhodobě utvářeného obyčeje) jinou cestu k vytvoření nové právní normy, respektive k reformě obyčeje než skrze panovníka formulujícího obecně závazná pravidla chování.

Nelze přijmout ani charakteristiku, podle níž je náplň panovníkových nařízení "triviální" a tím méně se lze ztotožnit s míněním o personálním dopadu tohoto souboru zákazů a příkazů. Shora citované adjektivum je pro označení obsahu dekretů, aniž bychom je chtěli neúměrně glorifikovat, zjevně nepřiměřené. Vždyť jde např. o první předpis u nás, upravující uzavření manželského svazku obligatorně církevní formou; obsahuje tedy pravidlo, které se ve svůj protiklad (civilní obligatornost uzavření manželství) mění za více než 900 let! Námitka, že jde vlastně o předpis kanonického práva, neobstojí. Kanonickou normu by sama církev bez autority státu (vzhledem k vzájemnému mocenskému poměru mezi tehdejší státem a církví) nikdy neprosadila. Jen, když ji uvedl stát

ve svém zákoně, mohla se stát uznávanou, respektovanou a postupně obecně závaznou. Ostatně to církevní představitelé dobře chápali. Jistě i sv. Vojtěch sám, když usiloval o prosazení svých požadavků cestou státního zákonodárství už v r. 992.

Rovněž konstatování, že dekrety se zabývají "hříchy" prostého lidu" není přesné. V dekretch jsou skutkové podstaty, které byly, podle konkrétních osobních poměrů, porušovány nepochybně jak velmoži, tak "prostými lidmi." Jiná je věc pro koho je předpis závazný. A tu nemůže být pochyb o tom, že i kdyby si zákonodárce přál, aby závaznost byla všeobecná (tedy na každého člověka v českém státě, bez ohledu na sociální postavení), reálně si byl vědom a jistě s tím by byl navýsost spokojen a církev též, kdyby byl realizován alespoň v okruhu nobility. Protože jen ti velmoži, kteří se s ním ztotožnili, mohli napomoci prosazení těch partií předpisu, jež se jich osobně netýkaly (např. nedělní a sváteční práce) ve sféře a teritoriu svého vlivu. Bez jejich vůle to prostě nešlo, protože soustava státního donucení se teprve rodila. Dotčeným subjektem je tedy na prvním místě sociální špička. Až na zákaz už zmíněné nedělní a sváteční práce, dopadají ostatní ustanovení bez výhrad i na nobilitu. Ani zákaz zřizování a provozování krčem nemusí být nutně spojen jen s neurozenými. Porovnej např. čl. 39 (vyhlášení z r. 1222) významné památky přemyslovského zákonodárství - Statutů Konráda Oty, který přiznává jejich vlastnictví (jistě i zřizování a provozování) každému příslušníkovi šlechty. Nutno tu upozornit ještě na tu souvislost, že ustanovení o dodržování křesťanského kalendáře a křesťanského pochovávání mrtvých jsou inspirována snahou likvidovat pohanská rezidua ve společenském životě a tedy jistě (christianizace postupuje českou společností od shora dolů), že v christianizačním úsilí musí panovníkovi a církvi pomoci a pro nižší složky společnosti být příkladem rodící se česká feudalita.

Není možné připojit se se souhlasem ani k finálnímu hodnocení památky, jejíž "praktický účinek" byl prý "nulový", "navržené tresty byly ... jak neúčinné, tak v praxi neproveditelné."

Popření jakéhokoliv efektu těchto zákazů a příkazů se zdá až příliš kategorické. Přirozeně, že za kritérium "praktické účinnosti" nemůžeme považovat stoprocentní realizaci. To ostatně není imanentním znakem ani současného práva. Položme si jen několik otázek. Je známo, že by některých z Břetislavových nástupců vzešel na knížecí stolec, či později královský trůn z podobného svazku, z kterého se zrodil on? Není. Dovoluje nám nějaká skutečnost považovat většinu rodin 11. a následujících století za jiné než monogamní. Nutno odpovědět ne. Můžeme z něčeho vyvodit, že by většina manželství 11. a následujících století nebyla uzavírána před církví. Opět nelze odpovědět jinak než ne. Můžeme nalézt případy opačné, to je pochopitelné. Excesy je nutno připustit, ale určující a převažující je tendence. A v té musíme přiznat Břetislavovi naplnění.

Navíc se autorka vzdala možnosti doložit význam dekretů v dalším právním vývoji až příliš snadno. Ve svém rozboru vlastně vynechala partii věnovanou trestněprávním pravidlům a soudnímu řízení v rámci hradské organizace, kde je reálných údajů nemálo. Navíc údajů o právních institutech, o jejichž vžití a běžném užívání máme mnoho pozdějších spolehlivých dokladů. Neběží tu jen o ordály (vodou, železem), ale právě i o tresty v případech kriminální delikvence (vražda), o jejichž aplikaci (wergeld) nemůže vůbec pochybovat.

I druhému Břetislavovu zákonu o seniorátu se dostalo zasloužené pozornosti. Aniž bychom chtěli zacházet do podrobností, i v tomto případě nebyly všechny možnosti při

jeho rozboru vyčerpány. Pozornost se soustředila na prozíravý důsledek pravidla samého, k jehož vyřčení donutily Břetislava předchozí životní zkušenosti a obava o jednotu vlády a tím státu, plynoucí z jeho početného mužského potomstva. Autorka přešla oprávněně starší literaturu, jejíž kdysi velmi živá diskuse o formě vyhlášení zákona, jeho vztahu k obyčejovému pravidlu volby atd. je dnes více méně považována za irelevantní. Nereagovala však na mnohé novější otázky, jež se mezitím objevily. Zda současně s vyhlášením zákona vznikly moravské údělly nebo už existovaly, zda je v zákoně o ancienitě obsažena jejich dědičnost, jaké je vazba mezi správou státního území prováděnou ústředním panovníkem a správou údělníků, je-li vytvořená správní soustava v Čechách identická s moravskou aj.

V úvodu knihy (str. 7) si autorka položila dvě výchozí otázky. Na to, jak významnou roli sehrál Břetislav I. v českých dějinách, odpověděla velmi zevrubně. Zúročila přitom jistě dlouholetou důkladnou heuristickou přípravu. Politický profil jeho osobnosti byl z tohoto zorného úhlu podán minuciózním způsobem a jeho hodnotící vyznění, jak jsme shrnuli výše, bylo veskrze kladné. Přesto bychom se neměli oddat v intenci tradičních soudů jen chvále. Vždyť leccos, co se jevílo zpočátku jako mimořádný Břetislavův úspěch se brzy rozplynulo nebo to, co léta bylo velkými prostředky prosazováno, nepřineslo nic úměrného průvodní námaze. Územní zisk z výpravy do Polska byl téměř celý ztracen po jedenácti letech a tribut přiznaný českému státu o několik let později musel být jen chabou, navíc dočasnou náplastí za tuto újmu. Též záměr povýšit pražské biskupství na arcibiskupství (sledující zprostředkovaně zeslabení závislosti na říši) skončil taktéž nedarem. Vytrvale podnikané výboje do Uher nepřinesly nikdy hmatatelnější efekt. O to více vnucují historikům otázku: jaký byl jejich smysl, jakou jim dát interpretaci. I autorka recenzované knihy se o to s velkou vehemencí snažila, ale více méně musila rezignovat na skutečně spolehlivou odpověď, stejně jako její předchůdci. Nevidím totiž zásadního rozdílu v domněnce Chaloupeckého - tu ovšem označila za nepravděpodobnou - že Břetislavovi šlo o obsazení západního Slovenska a jejím názorem, podle kterého Břetislav usiloval o připojení Nitranska po celou dobu své vlády.

V knize, která akcentovala především politický profil Břetislavovy osobnosti se nedostalo na některé kulturní zásluhy knížete, jež založením Rajhradského kláštera na Moravě a potvrzením původního založení a uspořádáním majetkového nadání Sázavského kláštera nejsou nijak zanedbatelné.

Odpověď na druhou otázku: čím přispěl Břetislav českému státu, zůstala ve stínu první. Na mnoha místech si sice můžeme ověřit, že autorka rozpoznala v Břetislavově éře období dotvoření mechanismu vládnutí českému státu z jeho centra a současně počátek budování vnitřního ústrojí státu, jakožto určitého aparátu realizujícího permanentně (ne jako dosud nárazové a dočasné) vůli panovníka. Žel jednotlivé prvky tohoto procesu jsou jen stručně a nesoustavně připomenuty (vytvoření sítě hradů na Moravě, vybudování hradské soustavy v Čechách, počáteční vymezení její náplně a její personální zajištění, vytvoření dvorských úřadů, uplatnění nové skupiny tzv. úřednické šlechty na místo rodové šlechty ve státních záležitostech, podíl nevládnoucích příslušníků přemyslovské rodiny na správě země, úprava nástupnického práva, snaha o právní regulaci pro společnost a stát důležitých vztahů), aniž by byly komplexně rozebrány a zhodnoceny. Proto odpověď na druhou výchozí otázku zůstala nevyčerpána.

Napsat monografii o raně feudálním českém knížeti byl dozajista nesnadný úkol. Náročnost realizovaného projektu vyniká tím spíše, že dosud v u nás publikované literatuře nemáme prakticky srovnatelných precedentů. Proto nejen každý, kdo bude pracovat napříště v dějinách 10. a 11. století by neměl práci pominout, ale především všichni ti, kteří hodlají v budoucnu podat portrét významné osobnosti staršího údobí feudálních českých dějin budou muset k této monografii vždy přihlížet. O přínosu popularizačním a osvětovým není sporu.

VI. Kindl

Poznámky

1. Právněhistorické posouzení nejvýznamnějších z nich provedl H.BULÍN, PHS 27, 1986, str. 201 - 219
2. D.TŘESTÍK, Počátky Přemyslovců, Academia, Praha 1981; též, Nejstarší Přemyslovci ve světle přírodovědeckého a historického zkoumání ČsČH XXXI, 1983, str. 233 - 255.
3. R.TUREK, Čechy v raném středověku, Vyšehrad, Praha 1982.
4. Folia historica bohemica, vyd. ÚSP ČSAV, první číslo vyšlo r. 1979.
5. ČsČH XXXII, 1984, str. 391 - 421.
6. PHS 24, 1981, str. 261.
7. Srv.: B.KRZEMIENSKÁ, Krize českého státu na přelomu tisíciletí, ČsČH XVIII, 1970, str. 497 - 532.
8. Srv.: Obecná teorie státu a práva (red. E.Kučera), díl I, Orbis, Praha 1976, str. 93 - 100.
9. Srv.: TUREK, c.d. str. 198 - 200.
10. Srv.: K.BEYERLE, Lex Baiuvariorum, Max Huber, München 1926, zvláště str. IX - XCI a str. XCII - XCIII.